

ประวัติศาสตร์ชุมชน : บ้านสันคู อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์

A Historical communities : Ban San Koo, Muang District Nakhon Sawan Province

พิมพ์อูมา ธีธรรณกุล

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน : บ้านสันคู อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนสันคู ตำบลนครสวรรค์ ตก อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนสันคู ตำบลนครสวรรค์ ตก อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ 3. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนเผยแพร่สู่สาธารณะ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง การสำรวจพื้นที่ภาคสนามร่วมกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยกระบวนการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนซึ่งมีการรับรู้เรื่องราวของชุมชนแตกต่างกันในหลายระดับ อาทิ พระภิกษุ ผู้ใหญ่บ้าน นักการเมือง ท้องถิ่นและชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนหลายช่วงอายุ และนำข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนมาจัดเวทีเสวนา

ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนสันคู ตำบลนครสวรรค์ ตก อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีบทบาทสำคัญทางประวัติศาสตร์ควบคู่กับเมืองนครสวรรค์มาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้เพราะที่ตั้งของชุมชนอยู่ในเส้นทางเดินทัพของฝ่ายพม่าและพม่า แม้ในเวลาต่อมาสงครามได้สิ้นสุดลง ชุมชนสันคูสามารถปรับตัวรองรับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากต่างถิ่นมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรความสะดวกในการคมนาคมทางน้ำและทางบก การขยายตัวเมืองนครสวรรค์มาทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ในปัจจุบันการเติบโตของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ขาดสำนึกในวัฒนธรรมท้องถิ่น อันทำให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนถูกทำลาย สูญเสียความเป็นตัวตนให้กับความเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์ / ชุมชน / หมู่บ้านสันคู

Abstract

The Proposes of this research are 1) To study and collect historical knowledge of Ban San Koo, Muang District Nakhon Sawan Province 2) To study the external factors and the internal factors which effect the changes that occurred in Ban San Koo , Muang District, Nakhon Sawan 3) To create the knowledge of Community History and publicize by using Historical Method, Research Literature, Fieldwork Information, Interview and Observation Data then use these knowledge to organize the seminar.

The Research found that Ban San Koo, Muang District Nakhon Sawan Province has historic roles with Nakhon Sawan City since Age of Ayuthaya because of its location on the route of Burma battalion.

Since war's end, the community adapted to supports the settlers from the outside with abundance of resources, convenient transportation by land and water and growing of Nakhon Sawan on the west side of Chao Pra Ya river. By the way, today's rapidly growing community occurs. As a result, young people lack a sense of the local cultures which may cause them to lose their identities among the stream of Globalization

Keyword : History / Community / Ban San Koo

บทนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อการพัฒนาชาติ เนื่องด้วยเป็นประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้และเข้าใจสังคมมนุษย์ นำมาสู่การถ่ายทอดประสบการณ์ร่วมกันของสังคม ในปัจจุบันการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนได้รับความสนใจจากภาครัฐและหน่วยงานในท้องถิ่น เนื่องด้วยประวัติศาสตร์ชุมชนสามารถสะท้อนความเป็นตัวตน บ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านตำนานเรื่องเล่า วิถีชีวิตของผู้คน ประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงร่องรอยโบราณสถานภายในชุมชน “ความทรงจำร่วมกันของสังคม” จึงมีความสำคัญต่อการเข้าใจตัวตนและเชื่อมโยงผู้คนเข้าไว้ด้วยกันทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2548:8) ความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกันอาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ 2-3ชั่วอายุคนสืบไปก็จะเกิดสำนึกร่วมกันเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีต ขนบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและคติทางเศรษฐกิจร่วมกัน” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2556:1) ดังนั้นเพื่อให้การศึกษาชุมชนสามารถตอบสนององค์ความรู้ของชุมชนจึงต้องอาศัยคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดและร่วมกันสร้างประวัติศาสตร์

ปัจจุบันการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนได้รับความสนใจจากผู้คนในหลากหลายวิชาชีพ เนื่องจากช่วงทศวรรษ 2500 ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขยายตัวเข้าสู่ชุมชนได้ทำลายทรัพยากร ภูมิปัญญา และสำนึกทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนสูญเสียความเป็นตัวตนและอำนาจในการจัดการทางวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้กับชุมชน เพราะได้ศึกษาและเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง เข้าใจตนเองผ่านเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับศูนย์กลางอำนาจ รัฐ และชนชั้นปกครอง ทั้งนี้เพราะนโยบายรัฐให้ความสำคัญกับการสร้างชาติไทย เรื่องราวของท้องถิ่นถูกละเลย หรือมองอย่างดูแคลน เช่น รายงานการตรวจราชการของข้าราชการส่วนกลางที่เดินทางเข้ามาในส่วนภูมิภาคจะบันทึกโดยใช้น้ำเสียงแสดงถึงความล้าหลัง สกปรก ป่าเถื่อนและต้องได้รับการพัฒนาจากรัฐในทุกด้าน การรับรู้เรื่องราวของท้องถิ่นและชุมชนกลายเป็นภาพนิ่งขาดความเปลี่ยนแปลง จนไม่สามารถเข้าใจชุมชน

อย่างที่เป็นจริง ทั้งที่ชุมชนมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลาอันเกิดจากการกระทำของคนในชุมชนและนโยบายรัฐ การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในอดีตพบข้อบกพร่อง ดังนี้ 1) คติความเชื่อ หรือ เรื่องราวของท้องถิ่นมีฐานะส่งเสริมอำนาจรัฐ 2) หลักฐานท้องถิ่นถูกละเลยในการใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ 3) ไม่สามารถอธิบายเรื่องราวท้องถิ่นและชุมชนตามความจริง

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในทศวรรษ 2520 โดยรัฐบาลหันมาส่งเสริมการเรียน การสัมมนา การวิจัย การรวบรวมหลักฐาน รวมถึงการตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ เกิดการศึกษาประเพณี พิธีกรรม ภาษา การรวบรวมหลักฐานทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อสะท้อนตัวตนของชุมชนในประวัติศาสตร์ชาติในมุมมองของท้องถิ่น ภาพของประวัติศาสตร์ชาติถูกแทนที่ด้วยมุมมองทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ในสังคมระดับหมู่บ้านหรือชุมชนที่เปลี่ยนแปลงจากภายใน โดยเชื่อว่าแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจะสามารถอธิบายและเข้าใจสังคมได้ดียิ่งขึ้น (วิทยา อภรณ์ : 2541:2) เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมโดยมีกลุ่มคนที่มีลักษณะร่วมกันทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ เป็นผู้ถ่ายทอด ดังนั้นการกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาโดยใช้ลักษณะทางภูมิศาสตร์มาเป็นเครื่องมือจึงไม่สามารถเข้าใจความเป็นชุมชนได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะการปกครองออกเป็นเมือง แขวง ตำบล หมู่บ้าน กระทำขึ้นเพื่อความสะดวกในการควบคุมดูแลของรัฐ ส่งผลให้การรับรู้ร่วมกันของชุมชนในมิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นค่อยๆหายไป ดังนั้นเพื่อให้การวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนสั้นคู่อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ตอบสนององค์ความรู้ของชุมชนจึงต้องอาศัยคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดขอบเขตของชุมชน

ชุมชนสั้นคู่ ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีตำนานเรื่องเล่าและร่องรอยทางโบราณคดีเกี่ยวเนื่องกับการทำสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า เช่น ตำนานชื่อบ้านสั้นคู่ ตำนานชื่อบ้านสั้นเนิน ตำนานช่องเขาขาด โดยปรากฏร่องรอยเหลืออยู่ เช่น แนวดินสั้นคู่ เจดีย์พม่า นอกจากนี้ยังปรากฏศาสนาสถานคติความเชื่อในหลายศาสนาทั้งวัด ศาลเจ้า รวมถึงพิธีกรรมพื้นถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนความเชื่อและความผูกพันกับการเดินทางทางน้ำในพิธีกรรมลอยเรือสำเภาของชาวบ้านท่าทอง ความเชื่อเหล่านี้สะท้อนถึงเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ทรงคุณค่าควรแก่การศึกษาและอนุรักษ์สืบทอดแก่คนรุ่นหลัง ทั้งนี้เพราะปัจจุบันชุมชนสั้นคู่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วอันเป็นผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการคมนาคม ส่งผลให้นายทุนเข้ามาพัฒนาที่ดินเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเมือง ความเปลี่ยนแปลงได้กระทบต่อชุมชนดั้งเดิมและก่อปัญหาในชุมชน เช่น การบุกรุกพื้นที่สาธารณะ การทำลายโบราณสถาน การละเลยวิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตนเอง ทั้งนี้เพราะเยาวชนในชุมชนสั้นคู่ขาดการสืบทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอาจส่งผลให้ความเป็นตัวตนของชุมชนสั้นคู่ถูกทำลายลง หากไม่มีการศึกษา และรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนจะทำให้ชุมชนสูญเสียความเป็นตัวตนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาอย่างขาดความรู้ความเข้าใจจะทำให้มรดกอันทรงคุณค่าจากความทรงจำ ร่องรอยโบราณสถานและประเพณีอันสำคัญจะสูญหายไปกับคนรุ่นก่อน

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ชุมชนสั้นคู่จะมีความน่าสนใจเพราะเป็นชุมชนที่มีร่องรอยและเรื่องเล่า ตำนาน คติความเชื่อและความสำคัญของพื้นที่ชุมชนจากการรบสมัยกรุงศรีอยุธยา อีกทั้งชุมชนสั้นคู่ยังได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจร่วมกับเมืองนครสวรรค์ในหลายช่วงเวลา

แต่ไม่ปรากฏการศึกษาและการวิจัยเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนสันคูเลย ทำให้การวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนสันคูใช้การบูรณาการความรู้โดยเทียบเคียงกับเอกสารที่บันทึกเรื่องราวของเมืองนครสวรรค์เพื่อนำมาวิเคราะห์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสร้างเป็นองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนสันคูขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เล่าเรื่องราวโดยใช้ชุมชนเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเอง แทนการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์จากส่วนกลางเหมือนที่ทำมาในอดีต อันเป็นกระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นพลังขับเคลื่อนของชุมชน การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเอกสารร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนในชุมชนตระหนักถึงการสร้างความเข้มแข็งและสำนึกร่วมกันของผู้คนในชุมชนสร้างพลังในการปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเข้าใจ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชนสันคูตำบลนครสวรรค์คกอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชนสันคู ตำบลนครสวรรค์คก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนเผยแพร่สู่สาธารณะ

ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่วิจัย ใช้การรับรู้ร่วมกันของชาวบ้านที่มีต่อพื้นที่ สิ่งเคารพนับถือของชาวบ้านและเหตุการณ์สำคัญของชุมชน
2. กลุ่มประชากรมาจากผู้คนหลายช่วงอายุและอาชีพ อาทิ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ประชาชนชาวบ้าน และผู้ที่อาศัยในชุมชน จำนวน 50 คน
3. ระยะเวลาที่ใช้ทำการวิจัย ตั้งแต่เดือนมกราคม 2556-กุมภาพันธ์ 2557

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นได้อย่างรอบด้านต้องอาศัยวิธีการที่หลากหลายผสมผสาน การศึกษาของสาขาวิชาต่างๆ “สหวิทยาการ (Interdisciplinary)” มาประมวลเนื้อหาให้ครอบคลุมกว้างขวางและรอบด้าน ตลอดจนเชื่อมโยงกันได้อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา การค้า การศึกษา ประชากร การละเล่นพื้นบ้าน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ดังที่ ยงยุทธ ชูแ้วน เสนอแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์แบบองค์รวม โดยผสมผสานการศึกษาทางสังคมศาสตร์เข้ากับการศึกษาชุมชนท้องถิ่นของไทยเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆที่ปรากฏอยู่ในการศึกษาท้องถิ่นตลอดมา รวมทั้งรับพิจารณาข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าจากนักวิชาการสาขาต่างๆมาสังเคราะห์ประมวลเป็นแนวคิดและวิธีการที่ละเอียดอ่อน จนสามารถสร้างองค์ความรู้ที่มองเห็นความเคลื่อนไหวของสังคมที่ซับซ้อน โดยเน้นใช้ข้อมูลอย่างรอบด้านแบบสหสาขาวิชาร่วมกับการพิจารณาแนวคิดทฤษฎีสังคมศาสตร์อย่างเหมาะสม อีกทั้ง ยงยุทธ ชูแ้วน ได้ทำวิจัยโครงการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เพื่อการเขียนตำราเรื่อง “การศึกษา

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย” เพื่อรวบรวมผลงานวิชาการที่เคยมีมาเกี่ยวกับประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น งานดังกล่าวได้อธิบายความหมายและขอบเขตการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบันว่ายังมีปัญหาอยู่พอสมควร กล่าวคือ อยู่ในช่วงกำลังแสวงหาหรือ การศึกษาให้เห็นความเติบโตของวิชานี้ งานศึกษาดังกล่าวทำให้มองเห็นพัฒนาการความคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องซึ่งมีแนวโน้มที่จะลงมาขึ้นอยู่กับประชาชนมากขึ้น และนั่นเป็นเหตุผลที่ทำให้ความหมายขอบเขตของวิชานี้เปลี่ยนไป (ยงยุทธ ชูแว่น, 2549:141) ยิ่งไปกว่านั้นงานของยงยุทธ ชูแว่น ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับความหมายและขอบเขตของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นกรอบการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนสั้นๆ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ได้ ดังนี้ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาเรื่องราวของชุมชนที่อยู่นอกแคว้นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองของรัฐ สังคมหรือชุมชนดังกล่าวควรจะศึกษาลักษณะแบ่งเขตการศึกษาออกเป็น “หน่วย” เฉพาะที่เหมาะสมซึ่งขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้ศึกษาว่าต้องการจะศึกษาในระดับใด เช่น เมืองหมู่บ้าน หรือชุมชนระดับต่างๆ เป็นต้น “หน่วย” ทางกายภาพที่จะใช้ศึกษานับเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนของอรรถจักร สัตยานุรักษ์ ในการมองโครงสร้างหมู่บ้านที่ไม่ใช่ “หน่วย” ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยกระทรวงมหาดไทย การศึกษาหมู่บ้านหลายแห่งพบว่าความคิดเรื่องหน่วยการวิเคราะห์หมู่บ้านนั้นไม่เป็นความจริง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับเงื่อนไขและพลังที่รายรอบชุมชนอันอาจเรียกได้อย่างหนึ่งว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น หมายถึงการศึกษาชุมชนนั้น ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันโดยตรงและมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นเสมอภาคและช่วยเหลือกัน (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2552:18)

นอกจากนี้งานศึกษาของ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ได้นำเสนอประสบการณ์ภาคสนามในการลงพื้นที่ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสาน โดยอธิบายขั้นตอนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากชุมชน เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากการสืบเชื้อสายตระกูล เพื่อดูการเคลื่อนย้ายชุมชน ความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งต่างๆ ในชุมชน นับเป็นการให้ภาพของประวัติศาสตร์ในมุมมองจากชุมชน (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2554) ขณะที่ศรีศักร วัลลิโภดม ให้ความสำคัญกับพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Culture Space) ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตผู้คน จนทำให้เกิดสำนึกในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2556:4) ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต คติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงความรู้ ความคิดของผู้คนที่มาต่อชุมชนท้องถิ่นของตนเอง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจึงนับเป็นการรื้อฟื้นและสร้างประวัติศาสตร์ให้ผู้คนในชุมชนหันมาร่วมมือกันในการระลึกถึงพลังในการร่วมมือร่วมใจของคนในอดีต ตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันอันเป็นเครื่องที่ยึดโยงชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ในการวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนสั้นๆ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ได้นำแนวคิดภายใต้กรอบการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาใช้ ศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนสั้นๆ ในช่วงเวลาต่าง ๆ

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ข้อมูลเอกสารและภาคสนาม

1.1 กระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ ด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เอกสารประกอบการสัมมนาโดยวิทยาลัยครูนครสวรรค์

งานวิจัยเกี่ยวกับท้องถิ่นนครสวรรค์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชนที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกสารการท่องเที่ยว และข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

1.2 ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ศึกษาโดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบ PAR (participatory Action Research) ที่เน้นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากคนในท้องถิ่น โดยมีวิธีในการจัดเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

- การสัมภาษณ์ (Interview) คือ การสอบถามเจาะจงและไม่เจาะจง เพื่อศึกษาการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลชุมชนในหลากหลายด้าน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม และการเปิดเวทีเสวนาในชุมชน

- การจัดเวทีเสวนาเพื่อนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสาร การสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการถกเถียงเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

1.3 การสำรวจภาคสนาม (Field survey) คือ การศึกษาข้อมูลจากภาพถ่าย เพื่อนำมาวิเคราะห์โครงสร้างทางกายภาพ และความสำคัญของพื้นที่ การพัฒนาของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การจัดเก็บข้อมูลในด้านประวัติศาสตร์ กายภาพของพื้นที่ โครงสร้างประชากร การผลิตของชุมชน ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน รวมถึงความเชื่อ ประเพณี และการละเล่นของคนในชุมชน ดังนี้

2.1 ด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ การก่อตั้งชุมชน ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความสำคัญของชุมชน ลักษณะของกลุ่มชนดั้งเดิม การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนกลุ่มใหม่ และเหตุการณ์สำคัญในอดีตของชุมชน

2.2 ด้านกายภาพของพื้นที่ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ลักษณะของการตั้งบ้านเรือน ทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

2.3 โครงสร้างประชากร ได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ โดยการศึกษาโครงสร้างประชากรมีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจบริบทของชุมชน รวมถึงสามารถเข้าใจการปรับเปลี่ยนของชุมชนเพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงเวลาต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

2.5 ด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มคน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ

2.6 ด้านความเชื่อ ประเพณี และการละเล่น สะท้อนถึงคติความเชื่อในชุมชนท้องถิ่น

ผลการวิจัย

นครสวรรค์เป็นเมืองที่มีความสำคัญมาแต่อดีต ดังปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานชุมชนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากปัจจัย 3 ด้าน คือ ด้านนโยบายรัฐในการใช้เมืองนครสวรรค์เป็นเมืองหน้าด่านป้องกันภัยสงคราม ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ แร่ธาตุ พืชพรรณธัญญาหาร และด้านการคมนาคมขนส่งเพราะเป็นแหล่งรวมของแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน อันเป็นต้นแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้นครสวรรค์มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมถึงตำนานที่สืบทอดในท้องถิ่นได้กล่าวถึงความสำคัญของเมืองนครสวรรค์ในฐานะหัวเมืองและพื้นที่การสงครามมาแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ เช่น เมืองพระบาง เมืองนครพิงค์คา และเมืองนครสวรรค์ เมื่อภัยสงครามสิ้นสุดลง

เมืองนครสวรรค์ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจที่โดดเด่นในการเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าระหว่างหัวเมืองเหนือกับกรุงเทพฯ ในนาม “ปากน้ำโพ” ความเจริญการค้าส่งผลให้เกิดการอพยพแรงงานทั้งชาวไทย ชาวลาว ชาวจีน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้จนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ชุมชนสันคู ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน จากตำนานและร่องรอยโบราณสถานในชุมชนสะท้อนให้เห็นพัฒนาการตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ชุมชนสันคูประกอบด้วย บ้านสันคู (หมู่ 3 และหมู่ 4) บ้านสันเนิน (หมู่ 5) และบ้านท่าทอง (หมู่ 7 และ หมู่ 10) ซึ่งเป็นชุมชนศูนย์กลางการปกครองและสังคมในอดีต แม้จะมีการแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้านแต่ชาวบ้านในชุมชนมิได้ถูกตัดขาดออกจากกัน หากยังมีความใกล้ชิดและมีประสบการณ์ร่วมกันทางวัฒนธรรม เห็นได้จากสถานที่ตั้งของหน่วยงานราชการ อาทิ โรงพยาบาลชุมชน (สถานีอนามัยบ้านท่าทอง) วัดท่าทอง วัดสันคู โรงเรียนวัดท่าทอง โรงเรียนวัดสันคู และที่ตั้งชั่วคราวขององค์การบริหารส่วนตำบลนครสวรรค์ตก และความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าพ่ออยู่ตะเภา เจ้าพ่อสันคู การร่วมพิธีลอยเรือสำเภา

รูปที่ 1 แสดงที่ตั้งชุมชนสันคู ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ชุมชนสันคูเป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่ตอนในของชุมชนมีหนองน้ำหลายแห่ง และมีคลองเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำปิง เช่น คลองวังไผ่-บางประมุง คลองท่าทอง ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำและความสะดวกของการคมนาคม นับเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนสันคูมีข้อจำกัดด้านเอกสารและหลักฐานซึ่งไม่ได้บันทึกเรื่องราวของชุมชนโดยตรง อีกทั้งพื้นที่นี้ยังไม่มีผู้เข้ามาทำการศึกษาและวิจัย การศึกษาเรื่องราวของชุมชนจึงต้องศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนสันคูผ่านประวัติศาสตร์เมืองนครสวรรค์ ทั้งนี้เพราะชุมชนสันคูมีอาณาเขตติดต่อกับตัวเมืองเดิมนครสวรรค์ย่อมได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่ด้วย

ผลการวิจัยการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนสันคู อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าชุมชนมีบทบาทสำคัญทางประวัติศาสตร์ร่วมกับเมืองนครสวรรค์มาแต่ครั้งอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เพราะที่ตั้งของชุมชนอยู่ในเส้นทางเดินทัพของฝ่ายพม่าและฝ่ายไทย ดังปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารระบุถึงความสำคัญของเมืองนครสวรรค์ในฐานะเมืองประชุมพลระหว่าง พ.ศ.2106-2129 รวมถึงร่องรอยโบราณสถาน ตำนานในชุมชนล้วนกล่าวถึงความสำคัญในพื้นที่ในการสงคราม เช่น วัดและเจดีย์เก่าในบริเวณวัดสันคู วัดท่าทอง วัดยางโพน เจดีย์ในโรงเรียนนวมินทราชินูทิศมาจนถึงปัจจุบัน และตำนานที่ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาของคันดิน เนินดินและหนองน้ำในพื้นที่บ้านสันคู บ้านสันเนินว่าเกิดจากการทำสงครามกับพม่า

สาเหตุที่ชุมชนสันคูปรากฏความสำคัญในการสงครามนั้น อาจเนื่องมาจากที่ตั้งของชุมชนเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ทอดยาวจากสลกบาตร ลาดยาว หนองสังข์ หนองเบนมาจนถึงทุ่งสันคูต้องพักทัพเพื่อต่อเรือข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปตีกรุงศรีอยุธยา ทำให้ทัพกรุงศรีอยุธยาต้องขึ้นมาป้องกันเมืองที่บริเวณวัดเขา (วัดจอมคีรีนาคพรต) ปัจจุบันเป็นที่ตั้งค่ายจิระประวัติ ขณะที่ทัพพม่าจะตั้งทัพอยู่บริเวณบ้านสันคูเรื่อยมาช่องเขาขาดและบ้านแก่งซึ่งมีเรื่องเล่าและเจดีย์พม่าปรากฏเป็นหลักฐาน การทำสงครามยืดเยื้อยาวนาน จึงปรากฏการสร้างวัดเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้ทหารและชาวบ้านในพื้นที่นี้

รูปที่ 2 เจดีย์พม่าในโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์พม่าได้เปลี่ยนเส้นทางเดินทัพมาทางด่านเจดีย์สามองค์ พื้นที่สันคูจึงปลอดภัยจากการศึกสงครามและด้วยสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มอุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการเกษตรกรรม มีแหล่งน้ำทั้งแม่น้ำเจ้าพระยา หนองน้ำ บึง อีกทั้งการขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้าหลังการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 และการตั้งมณฑลนครสวรรค์ในปี พ.ศ.2438 เนื่องด้วยรัฐขยายที่ตั้งหน่วยราชการมาทางฝั่งตะวันตกของเมืองเดิมซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่าอยู่มาก เช่น ที่ว่าการมณฑลนครสวรรค์ ศาลเมืองศาลมณฑล เรือนจำ สาธารณสุข สถานีตำรวจ คลังมณฑล สรรพากร สถานศึกษา บ้านพักข้าราชการ ตลาดสะพานดำเกิดขึ้นใกล้กับชุมชนสันคู ส่งผลให้ชุมชนสันคูมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น มีทั้งชาวไทย ชาวไททรงดำ (ลาวโซ่ง) ชาวจีน มาทำการเพาะปลูกข้าว ทำสวน ปลูกผัก รวมถึงเป็นแรงงานรับจ้างแก่กิจการในพื้นที่ เช่น โรงสีข้าว โรงเหล้า บ่อนการพนันไฟตองและโรงฝิ่น ชุมชนสันคูกลายเป็นย่านชุมชนใหม่ ดังปรากฏหลักฐานการจัดตั้งตำบลนครสวรรค์ตก ในปี พ.ศ.2441 การเกิดขึ้นของโรงเรียนบ้านสันคู โรงเรียนบ้านท่าทอง และสิ่งก่อสร้างภายในวัดล้วนเป็นเครื่องยืนยันถึงการขยายตัวของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ความต้องการที่ดินทำกินและการขยายตัวชุมชนเมืองนครสวรรค์เป็นผลให้ผู้คนชาติพันธุ์ต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น และได้สร้างศาสนสถานเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจากการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่พบว่าชาวบ้านได้บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาและความศรัทธาที่มีต่อศาสนสถานทั้งศาลเจ้าไทย ศาลเจ้าจีน เช่น ศาลเจ้าพ่อครองเมือง (หมู่ 10 บ้านท่าทอง) โดยนายสมจิตร ลิทธิเกสร เล่าว่า “ในอดีตมีเรือสำเภาเข้ามาค้าขายและจอดพักที่ทำเรือจำนวนมาก ภายในเรือบรรทุกทองมาเต็มลำล่องมในคลอง ชาวบ้านจึงสร้างศาลไม้ใกล้คูน้ำขึ้นเพื่อบูชาบริเวณหน้าวัดท่าทอง ต่อมาเจ้าพ่อครองเมืองได้มาเข้าฝันชาวบ้านให้ย้ายศาลจากที่เดิมมาทางทิศเหนือเพื่อหลบแดด” ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนยังคงสืบทอดความศรัทธาและระลึกถึงความเป็นมาของเจ้าพ่อด้วยการจัดงานพิธีลอยเรือสำเภา ในวันอาทิตย์ที่ 2 ของ

เดือนกรกฎาคม โดยชาวบ้านในชุมชนจะนำข้าวสาร หวีหอมแดง กระทียมมาใส่ในเรือสำเภาลงน้ำจากต้นกล้วยและเขียนชื่อบุคคลในครอบครัวลงไปลอยในคลองท่าทองข้างศาลเจ้า การจัดงานนี้นับเป็นวิธีการหนึ่งในการสืบทอดประเพณีชุมชน คติความเชื่อและความสามัคคีของชาวบ้านเพราะทุกคนต้องช่วยกันจัดทำเรือซึ่งมีเพียง 1 ลำมาใช้ในพิธีกรรม อีกทั้งผู้คนที่อพยพออกไปอาศัยนอกชุมชนจะกลับเข้ามาร่วมพิธีกรรมในทุกปี นอกจากนี้ในบริเวณหมู่ 4 บ้านสันคู ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันมีศาลเจ้าพ่ออยู่ตะเภาก็มีเรื่องเล่าถึงการเข้ามาของเรือสินค้าในหมู่บ้านด้วยคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยา วันหนึ่งกระแสน้ำไหลเชี่ยวเรือสำเภาก็จอดเทียบท่ากระทบฝั่งจนเรือแตก ทำให้ทหารที่อยู่บนเรือจมน้ำเสียชีวิต ต่อมาผู้มีร่ำทรงมาบอกให้สร้างศาลขึ้นเพื่ออุทิศให้กับผู้เสียชีวิต ชาวบ้านร่วมมือกันในการสร้างศาลและนิยมนามนาลศาลกล่าวเพื่อช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ เห็นได้ว่าเรื่องเล่าและตำนานของชาวบ้านในชุมชนสะท้อนถึงความสำคัญทางการค้าทางน้ำของชุมชนและการอพยพเข้ามาของชาวจีนในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

รูปที่ 4 พิธีลอยเรือสำเภา บ้านท่าทอง

ปัจจุบันชุมชนสันคูขยายตัวอย่างรวดเร็วตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ทั้งนี้เป็นผลมาจากนโยบายรัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในประเทศ เช่น การพัฒนาเส้นทางคมนาคม การพัฒนาระบบชลประทาน การส่งเสริมอุตสาหกรรม จังหวัดนครสวรรค์ได้รับผลจากนโยบายเหล่านี้เห็นได้จากการสร้างสะพานเดชาติวงศ์ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา การสร้างถนนพหลโยธินเพื่อเชื่อมการคมนาคมระหว่างภาคกลางกับภาคเหนือ นโยบายที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อชุมชนสันคู ประกอบด้วย ถนนพหลโยธิน (พ.ศ. 2493) ถนนสายนครสวรรค์-โกรกพระ (พ.ศ. 2500) ถนนสายท่าตากุ๋ย-วัดยางโตน ถนนสายสันคู-วังไผ่ (พ.ศ. 2515) การเกิดขึ้นของถนนไม่กระทบต่อวิถีชีวิตผู้คนในชุมชนสันคูเพราะถนนตัดผ่านชุมชนรอบนอก ชาวบ้านในชุมชนสันคูส่วนใหญ่ยังใช้เรือจากคลองวังไผ่ไปท่าซุด ต่อเรือรับจ้างไปถึงปากน้ำโพ ส่วนสินค้าจะมีเรือชาวจีนเข้ามาค้าขายตามคลองต่าง ๆ กระทั่ง ในปี พ.ศ. 2515 มีรถรับจ้างสองแถววิ่งจากท่ารถที่บ้านการุณ (ท่าตากุ๋ย) วิ่งเข้าไปรับส่งผู้คนที่จากตลาดได้มาจอดรับชาวบ้านจากชุมชนสันคูและบ้านท่าทองที่ไค้งตารวยไปยังตลาดบ่อนไก่อ วันละ 2 เที่ยว การเกิดขึ้นของรถโดยสารแม้จะไม่ได้วิ่งเข้าไปในชุมชนสันคูแต่คนในชุมชนก็นิยมเดินเท้ามาตามทางเกวียนเพื่อมารอขึ้นรถเข้าไปซื้อและขายสินค้าในตลาดบ่อนไก่อ ในปี พ.ศ. 2520 ชุมชนสันคูได้รับงบประมาณสร้างถนนจึงได้ปรับทางเกวียนและทางเท้าในชุมชนให้เป็นถนนโดยถมดินลูกรังให้สูงขึ้นกว่าเดิมเพื่อไม่ให้น้ำท่วม ถนนสายแรกที่เข้าสู่บริเวณศูนย์กลางชุมชน คือ ถนนสายสันคู-วังไผ่แม้ถนนที่เกิดขึ้นจะมีความขรุขระแต่ก็ทำให้ผู้คนที่สัญจรปลอดภัยขึ้น เมื่อมีการตัดถนนผู้คนเริ่มอพยพเข้าไปหักร้างวางป่าปรับเป็นที่นาและที่สวน ส่วนคลองสองข้างทางก็ถมเพื่อขยายถนนลูกรัง

กระทั่งปี พ.ศ. 2535 ถนนเข้าบ้านสันคู-วังไผ่ เปลี่ยนเป็นถนนลาดยาง มีรถสองแถวสายตลาดใต้วิ่งแทน เมื่อมีถนนตัดเข้ามาพื้นที่ที่เคยเป็นไร่ นา เปลี่ยนไปมีบ้านจัดสรร ตึกแถว รีสอร์ท นายทุนเข้ามาลงทุนสร้างบ้านจัดสรรในชุมชนเพิ่มขึ้นโครงการ เช่น โครงการบ้านพฤกษาสิริ บ้านการุณ (บึงอ้อ) บ้านดีพร้อม บ้านอยู่เจริญโครงการ 2

ความเจริญทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ชุมชนสันคูซึ่งตั้งอยู่ใกล้เขตเมืองปรับตนเองจากการเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีประชากรอาศัยจำนวนน้อยและมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองเริ่มปรับตัวรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจ การอพยพมาตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาทำมาหากินมีทั้งชาวไทย ชาวต่างชาติ ชุมชนสันคูพัฒนาจากสังคมชนบทเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็ว สถานที่สำคัญในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน ศาลเจ้าในชุมชนไม่ได้รับความสนใจ ผู้คนที่อพยพเข้ามาอาศัยกลุ่มใหม่ขาดความรู้ความเข้าใจในสังคมดั้งเดิม ประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษค่อย ๆ เลือนหายไป ถูกแทนที่ด้วยค่านิยมสมัยใหม่ เช่น การส่งบุตรหลานไปเรียนในเมือง เยาวชนไม่นิยมเข้าวัด การซื้อสินค้าจากห้างสรรพสินค้าแทนร้านขายของชำในชุมชน คนในชุมชนจึงขาดการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกลายเป็นต่างคนต่างอยู่ พฤติกรรมเหล่านี้ได้ทำลายอัตลักษณ์ของชุมชนดั้งเดิม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนสันคู อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ดำเนินการรวบรวมองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาอธิบายความสำคัญของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ แต่ด้วยข้อจำกัดของหลักฐานประเภทเอกสารทำให้การเรียบเรียงเนื้อหาในงานวิจัยใช้การตีความเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองนครสวรรค์มาอธิบายความเปลี่ยนแปลงของชุมชนมาประยุกต์กับการรับรู้ประวัติศาสตร์ในชุมชนของชาวบ้าน ซึ่งการใช้ข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่าการรับรู้ถึงอดีตของชาวบ้านมีน้อย และไม่เห็นความสำคัญของการถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาของตนเอง ทำให้ผู้วิจัยปรับวิธีการจัดเก็บข้อมูลด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มองประวัติศาสตร์จากภายในชุมชน ทำให้เรื่องราวมีความน่าสนใจ

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนสันคูเกิดขึ้นจาก 3 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) การสงคราม ชุมชนสันคูมีความสำคัญในฐานะที่ตั้งทัพฝ่ายไทยและฝ่ายพม่า ในสงครามสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ 2) การเติบโตทางเศรษฐกิจช่วงหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงมาถึงการตั้งมณฑลนครสวรรค์ 3) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมช่วงหลัง พ.ศ.2500 ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการสร้างถนน 3 สาย คือ ถนนพหลโยธิน ถนนสายท่าตากุ๋ย-วัดยางโพน ถนนสายนครสวรรค์-โกรกพระ ความเจริญที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะที่ 3 กระทบต่อการปรับตัวของชุมชนจนเกิดเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ เกิดการแข่งขันในการสร้างหน้าตาทางสังคม ผู้คนละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมหันมาขายที่ดินทำกิน การรुक้าที่ดินสาธารณะ ความเอื้ออาทรซึ่งกัน ความผูกพันหายไปจากชุมชน เห็นได้จากผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแต่ละช่วงเวลามีส่วนร่วมในการรับรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนแตกต่างกัน เมื่อชุมชนเจริญขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน, คนกับสถานที่, คนกับตำนานความเชื่อค่อย ๆ ลดลง ทำให้เกิดปัญหาการสืบทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนที่สูญหายไป

เอกสารอ้างอิง

- จักรพรรดิพงศ์ (จาต), พระ. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม 1 ฉบับจักรพรรดิพงศ์ (จาต). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2509). **เที่ยวตามทางรถไฟ**. อนุสรณ์ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ รongอำมาตย์โทขุนสมานมธุรพจน์ (อัมพันธ์ สมานมธุรพจน์) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2509. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุทธินิการพิมพ์.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). **แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: อินทนิล. ธิดา สาระยา. (2539). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ขงยุทธ ชูแว่น. (2551). **ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นพบและเส้นทางสู่อานาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ลัดดา สมมณี. (2549). **การจัดการปกครองมณฑลนครสวรรค์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2438 - 2453**. สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2556). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ของสังคมที่หายไป**. ใน ปฏิบัติการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. (1). ค่ายริมขอบฟ้า : เมืองโบราณ สมุทรปราการ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2545). **มหाराชวงศ์พงศาวดารพม่า**. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, สำนักพิมพ์มติชน : กรุงเทพฯ.
- สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์ และอัญชลี สิงห์น้อย. (2548). “**รายงานการวิจัยภูมินามของหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดนครสวรรค์**”. สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุภรณ์ โอเจริญ, บรรณาธิการ. (2528). **นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครุนครสวรรค์.
- สุภาพรรณ ขอผล. (2534). **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่างในช่วงปี พ.ศ. 2448-2484**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). **ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด : รวมบทความทางประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์. (2556). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ.2556-2560**.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2548). **ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน : ทิศทางใหม่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ในรายงานผลการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีนาคม 2574**. (3). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.